

Feladatom a kapcsolatépítés

Bukaresti beszélgetés Mona Muscă román kulturális miniszter asszonnyal

Mielőtt felvettük a kapcsolatot az új román kormány művelődési és vallásügyi miniszterének irodájával, érdeklődtünk, milyen is az új miniszter asszony. Akár román, akár magyar értelmiségi véleményét kértük, azt hallottuk: dinamikus, művelt, kapcsolatteremtő, egy új irányzatú román kormány képviselője, igazi temesvári.

A megadott napon, a megbeszélt időben meg is érkeztünk Bukarestbe, a telefon után kiderült, lehet, hogy az interjú váratlan akadályokba ütközik. Összenéztünk – hallottunk már ilyet, váratlan fordulat. És mi az a váratlan ok – érdeklődtünk –, elhárítható-e? – Elhúzódik a kormányülés, de jöjjenek, várjanak itt. A megbeszélés be van írva Mona Muscă naptárába.

Várokotunk a miniszteri tárgyalóban. Televíziós stábunk talán babonából, talán óvatosságból nem állt föl – nem tudjuk, milyen helyszínt választ az interjúalany.

A miniszter asszony láthatóan siet. Aktatáska le, iratok egy nyitott mappában fogadasképp, a titkár és egy másik munkatárs a sürgős tennivalókat sorolják, Mona Muscă asszony azonban felénk fordul, kezét nyújt, s invitál a szobájába. Tőle akár kezdődhet is az interjú.

Amíg a stáb készül, szóval tartjuk a miniszter asszonyt. Elmeséljük, hogy 2004-ben Budapesten már két városbemutatózó kiállítást szerveztünk (Gorizia és Bolzano). A Várban, a Budapesti Történeti Múzeumban rendeztük ezeket. De csináltunk František Kupka-kiállítást is a Ludwig Múzeummal együttműködve. Milyen jó lenne Budapesten a Művészetek Palotájában helyet adni egy Bukarestet bemutató történeti kiállításnak, vagy éppen a román képzőművészet legjobbait bemutatni. Közben a stáb jelez – kezdődhet a felvétel.

– *Úgy tudjuk, ön bánási, Temesvárról származik.*

– Temesvári vagyok, korábban nyolc éven keresztül bánási, Krassó-Szörény megyei, most pedig bukaresti parlamenti képviselő vagyok. El kell mondanom, mi, temesváriak soha nem tettünk különbséget magyarok, zsidók, németek, szerbek között. Abban a líceumban, ahová jártam, a román osztályok mellett magyar, német, szerb osztályok is voltak...

– *Ez azt jelenti, hogy gyermekkorától ismeri, sőt gyakorolta a kultúrák közti mindennapi érintkezést...*

– Ez maga volt a mindennapi élet. Édesanyám például, de én magam is sokféle magyar ételt főzünk. Számomra a magyar kultúra az én kultúráim is, és meg vagyok győződve róla, hogy a romániai magyarok ugyanígy vannak a román kultúrával. Sosem tettem különbséget annak alapján, hogy valaki más nemzetiségű. Nagyon sok magyar barátunk van, sőt a családjunkban vannak egyes házasságok is. Úgy érzem, az által, hogy Temesváron éltem, esélyt kaptam arra, hogy a magyaroktól, szerbektől, zsidóktól, németektől átvegyem egyes szokásaikat és egész kulturális hagyatékukat. Ettől én, mint román, gazdagabb lettem, és meg vagyok győződve arról, hogy ők is gazdagodtak a román kultúra egyes elemeivel.

Mona Muscă (1949) – 1972-ben végzett Temesváron, a bölcsészettudományi karon. Négy évig Garbán (Arad megye) tanított román nyelvet és irodalmat, 1975–1982 között asszisztens a temesvári egyetemen, 1982-től 1996-ig tudományos kutató a Román Tudományos Akadémia Iorgu Iordan Nyelvtudományi Intézetében. 1991–1995 között a Polgári Szövetség Párt (Partidul Alianței Civice, PAC), 1996-tól 2000-ig pedig a Nemzeti Liberális Párt (Partidul Național Liberal, PNL) sajtó- és propagandaosztályának vezetője. 1996-tól 2000-ig Krassó-Szörény megyei, majd 2004-ben bukaresti képviselő. 2005 januárjától művelődési és vallásügyi miniszter.

– *Mi a véleménye a bevezetőben felvázolt kiállításokról, például Bukarest bemutatkozásáról Budapesten?*

– Örülök az elképzelésnek, vonzó az ötlet. Bukarest nagyon izgalmas város. A múltja is az. Éppen ezért azt javaslom, hogy ez a tervezett kiállítás kövesse végig képekben a város történetét, hogy a fejlődését is nyomon követhessük. Annál is inkább, mert a régi, második világháború előtti Bukarestet „kis Párizsnak” is nevezték, és a képekkel dokumentálni tudnánk, hogy miért. Van egy nagyon szép képes albumunk is a régi Bukarestról, amelyet majd szintén elhozunk a kiállításra. Maga a rendezvény nagyon érdekelt bennünket, s véleményem szerint a budapesti nagyközönségnek is élményt nyújt majd, akárcsak az ott tartózkodó külföldi látogatóknak, hiszen Budapestet mindig sok turista látogatja. Meg vagyok győződve róla, hogy már emiatt is sok hasznunk lesz ebből a kiállításból.

Ami a második elképzelést, a román kortárs művészet vagy a hagyományok, esetleg az avantgárd festészet, illetve szobrászat budapesti bemutatását illeti, szintén gazdag anyaggal jöhetünk. Elsőrangú, nemzetközi versenyeken díjazott képzőművészeink vannak, nem beszélve a világhírű szobrászról, Constantin Brâncuși-ról. Az ő műveinek legjava, például a *Poarta sârutului* (A csók kapuja), a *Masa tăcerii* (A csend asztala) és egyéb híres munkái szintén Romániában találhatóak. Nálunk sok, nemzetközi elismerésnek örvendő művész képviseli ezt a korszakot.

– *Jó volna tartani egy olyan találkozót, ahol a térség, Délkelet-Európa és Közép-Európa kulturális műhelyei és értelmiségie találkoznának. Az Európai Utas Alapítvány jó néhány ilyen szervezett már az elmúlt tizenöt évben.*

– Fontos volna egy ilyen találkozó. A személyes kapcsolatok miatt is, meg azért is, hogy megbeszéljük a román és az európai kultúra kényes kérdéseit az Európai Unióba való integrálódás kapcsán. Szó lehetne ezen még a kulturális különbözőségről mint identitásról, illetve ennek a zónának a multikulturalitásáról – amely zónába Magyarország és Románia egyaránt beletartozik –, valamint a román és magyar kultúra kölcsönhatásáról. Azt gondolom, hogy ezek a kérdések nemcsak egy szűk kör számára érdekesek, hanem sokan kíváncsiak lesznek majd a fontosabb román kulturális intézmények vezetőinek véleményére. Valószínűleg a román–magyar kapcsolatok is szóba kerülnek, és ebből az alkalomból sikerül majd az olyan romániai magyar értelmiségiekre is ráirányítani a figyelmet, akik folyamatosan együttműködnek a román értelmiséggel.

– *Miniszterként milyen tervei vannak a román–magyar kulturális kapcsolatok terén?*

– Az általam vezetett minisztérium egyik legfontosabb feladata éppen a szomszédos országokkal való kapcsolat kiépítése. Magyarország még ezek között is elsőbbséget élvez, hiszen mindenki tudja, hogy Romániában jelentős magyar kisebbség él, illetve hogy Magyarországon is létezik román kisebbség. Azt gondolom, hogy éppen ez lehetne majd az összekötő kapocs a két ország között (annál is inkább, mert eddig elsősorban a feszültségkeltés és megosztás ürügye volt). Most nagyon kedvező a történelmi pillanat arra, hogy Magyarország és Románia között kiemelt együttműködés jöjjön létre: mindannyian egy irányba tekintünk, azonosak a céljaink, és meggyőződésem, hogy a két ország állampolgárai – akikért felelősek vagyunk – csak nyerhetnek az együttműködéssel.

Néhányszor találkoztam már a magyar művelődési miniszterrel is, akit kiemelkedő személyiségnek tartok, és megállapodtunk, hogy ebben az évben megrendezzük a magyar kultúra hetét Romániában, jövőre pedig a román kultúra hetét Magyarországon. Ezen kívül még van egy több pontos együttműködési programunk is.

Ennek megvalósítása, ha úgy tetszik, személyes érdekem is, hiszen a lányomé az unokámmal négy éve Budapesten laknak, és még jó ideig ott maradnak. Az unokám jobban beszél magyarul és angolul, mint románul.

– *Ez azt jelenti, hogy kialakult véleménye van Magyarországról?*

– Igen, már kialakult véleményem van, mert többször is jártam Budapesten, amely csodálatosan szép város. El kell mondanom, hogy mély benyomást tett rám az a szakmai hozzáértés, amellyel a műemlékeket restaurálják.

Ami a magyar kultúra ismeretét illeti, a férjem marosvásárhelyi, gyermekkorában magyar iskolába járt,

jól beszéli a nyelvet, következésképpen jóval többet tud e témáról, mint én, sőt többször észrevettem, hogy jobban ismeri a magyar irodalmat és történelmet, mint egyes magyarok, mert őt mindig is őszintén érdekelték ezek a dolgok.

– *Milyen az együttműködése a kormány romániai magyar tagjaival, például Markó Béla miniszterelnök-helyetttel?*

– Markó Béla nemcsak miniszterelnök-helyettes, hanem ugyanakkor művelt, tájékozott ember is... Funkciójából adódóan most a művelődésügygel, az oktatással és az egészségügygel foglalkozik. A kultúra terén természetesen állandóan együttműködünk, ami persze nem jelenti azt, hogy időnként nem különbözik a véleményünk. De a legfontosabb az, hogy érvekkel és vitákkal végül sikerül közös nevezőre jutni úgy, hogy mindketten elégedettek legyünk a végeredménnyel. Mindent egybevetve tehát azt mondhatom: jó az együttműködésünk, és hasznára válik Romániának.

– *Hogyan látja annak lehetőségét, hogy ne csak a két ország – Magyarország és Románia –, hanem Délkelet-Európa és Közép-Európa több kulturális képviselőjének összefogásával bemutatthassuk közös értékeinket, illetve azt, hogy a kultúrák érintkezéséből, kölcsönhatásából milyen sajátos értékek jöttek létre?*

Úgy gondoljuk, egy ilyen összefogás a nagy európai kulturális versenyben erősíti mind a közös, mind az egyéni érvényesülést.

– Világosan látszik, hogy az európai integrálódás és a globalizáció folyamatában a kulturális értékek érvényesítésére irányuló stratégiák maguk is változásokon mennek keresztül. Ma már mindenki úgy gondolja, hogy egy kultúra értéke éppen az egyediségében rejlik. Ezért is kötelességünk, hogy itthon támogassuk a kulturális megnyilvánulások minden formáját (beleértve a kisebbségeket is), és hogy párbeszédet folytassunk más kultúrákkal, különösen a hasonló történelmi tapasztalatú szomszéd országokéival. Egyébként a régiók közötti kulturális együttműködést az EU is fontosnak tartja. Az északi államok sikere e téren arra buzdít bennünket, hogy mi is létrehozzuk a délkelet-európai államok kulturális chartáját. Az európai művelődési miniszterek nemrég lezajlott madridi találkozásán sok szó esett a kulturális különbözőségről és a kultúrák közötti párbeszéd elősegítéséről, és a hangsúly itt is a regionális együttműködésen volt. Egy ilyen kulturális szövetség minden bizonnyal elősegítené, hogy hangunkat jobban meghallják Európában, ami minden érdekelt félnek hasznára válna. ■

Nekünk itthon kell európaiaknak lennünk

Interjú Geo Şerbannal

– Mit gondol ebben az átmeneti korszakban a román kultúra és Európa viszonyáról?

– Először is: a Kelet–Nyugat kapcsolaton belül Románia és a Nyugat kapcsolatának gazdag hagyománya van, és ennek döntő hatása volt a román kultúra kialakulására. A modern korban a román értelmiségi elit jelentős része Európában – Franciaországban, Németországban, Olaszországban – tanult. Amikor hazajöttek, vezető érelmiségekként részt vettek a nyugati eszmevilág átáramoltatásában, és igyekeztek elérni, hogy a román kultúra minél fogékonyabbá váljon a nyugati kultúra iránt, és minél többet fogadjon be abból. Ennek is köszönhető, hogy most, új helyzetünkben nem kell különösebb erőfeszítést tenni az alkalmazkodáshoz. Amikor a '89-es történelmi fordulat után a kilencvenes években gyakran elhangzott, hogy „megyünk Európába”, sokan úgy vélték, hogy ez bizonyos értelemben helytelen megfogalmazás: mi mindig is Európa részei, voltunk, a vasfüggöny szakított el minket tőle, de az is csak politikai értelemben. Szellemi és kulturális értelemben viszont még a vasfüggöny sem tudott elválasz-

tani bennünket, annál sokkal erősebbek voltak a kötelékek. A kapcsolattartás minősége természetesen sokat romlott, a fiatalabb nemzedékek már korlátozva voltak a mozgásban, nem jutottak el nyugatra, nem találkozhattak közvetlenül annak kultúrájával. De a hagyományok átsegítették minket ezen az időszakon. Akkoriban sokszor mondogattuk: nem kell nyugatra menni ahhoz, hogy nyugati lehessen valaki, nekünk itthon kell európaiaknak lennünk. Európa itt és most: ilyen néven egy alapítványt is létrehoztunk... (Mára természetesen már megszűnt ez az elszigeteltség. Nagyon nagy dolog, hogy szabadon utazhatunk, ahová akarunk.)

Ugyanakkor igyekeztünk meggyőzni a közvéleményt arról, hogy nem minden sorsdöntő számunkra abból, ami Párizsban, Berlinben, Londonban vagy Rómában történik, és hogy csak akkor lehetünk igazán európaiak, ha az ottani változások ismeretében megpróbáljuk azt is ugyanolyan jól megérteni, mi történik a szomszédban. Fennáll ugyanis annak a veszélye, hogy – sznobságból, mindennapi beidegződésből – folyton csak a nagy fővárosok felé nézzünk, és elhanyagoljuk azt, ami a közelünkben, Budapesten, Varsóban, Szófiában, Prágában történik. Ennek kivédésére találtuk ki ezt a sorozatot *Caiete Europene* (Európai Füzetek) címmel, és éppen egy Budapestről szóló kötettel indítottuk, mert Bukarest és Budapest között sokkal aktívabb volt a kapcsolat, mint például Bukarest és Varsó vagy Prága között.

Számos olyan értelmiségink volt ugyanis, akit nagyon szoros szálak fűztek Magyarországhoz, mert Budapesten vagy Bécsben tanult, formálódott. Ők nagyon sokat magukkal hoztak ezeknek a városoknak a szellemiségéből, ne felejtjük el, hogy a nagy prózaíró, Liviu Rebreanu is először magyarul írt...

Erre az előzményre feltétlenül építenünk kell a román–magyar kapcsolatokban. Tudom, hogy ez egy ki-

Geo Şerban (1930) – irodalomtörténész, szakterülete a modern román irodalom. 1964–1995 között szerkesztő, majd vezetőségi tag volt a *Secolul XX* (*XX. Század, a Nagyvilág megfelelője*) című folyóiratnál. Számos tanulmányt, irodalmi elemzést, kritikát írt. Munkáiban nagy figyelmet szentelt a román irodalom és a világirodalom, illetve ezen belül a román és a magyar irodalom kapcsolatának.

1990-től számos, az Írószövetség által szervezett tudományos ülészen vett részt Bukarestben és Budapesten, ennek eredményeképpen született meg 1998-ban a *Budapesta literară și artistică – interferențe, identitate modernă, tentația Occidentului* (*Irodalom és művészet Budapesten – kölcsönhatások, modern identitás, a Nyugat vonzása*) című kötete.

csit olyan, mintha idealizálnánk a múltat, de szerintem feltétlenül ismernünk kell a tényeket: azért is lett ennek a füzetnek inkább múltba tekintő jellege, hogy végre szintézisbe foglaljuk az egyébként elszórtan létező adatokat. Ennek alapján már el lehet kezdeni a kapcsolatok újraépítését, de ez a feladat már a fiatalabb nemzedékre hárul...

– *Mit gondol, megőrizhetjük kultúránkat az unióban?*

– Minden a vezetők szemléletén múlik. Az európai egyesülés nem a különbözőség megszüntetését jelenti. Éppen ellenkezőleg: a regionális identitás jobban érvényesíthető majd, és általa az egész európaiság kifejezőbbé válik, jobban magába tudja szívni a helyi energiákat. Bizonyíték erre az is, hogy az elmúlt tizenöt esztendőben milyen sok író vált külföldön népszerűvé ebből a régióból.

– *Milyen reális esélyeink vannak?*

– Reális esélyeinket egyelőre nehéz felmérni, mert a gazdaság sajnos nagyon rossz állapotban van, és sokszor nem találjuk meg a legjobb megoldást. A kultúra területén például még mindig nem sikerült megalkotnunk egy támogatási törvényt, amely szabályozná a tőke áramlását a prosperáló, lendületesen működő magánvállalat-

októl a kultúra felé, hogy támogatni lehessen például egy kiállítást vagy egyéb rendezvényeket, hangversenyeket, lapokat, könyvkiadókat és így tovább. A sajtóba fektették eddig a legtöbb pénzt, mert ott megvan a lehetősége annak, hogy hamar megtérüljön.

Mindent egybevetve mégis az a véleményem, hogy csak nyerhetünk az Európai Unióba való belépéssel. Lépésről lépésre oda kell figyelniük azonban arra, hogy előttünk járó szomszédaink milyen megoldásokat találtak, mi az, amit sikerült elérniük. A mi helyzetünkben egyszerűen kötelező Budapest, Varsó vagy Prága felé tekintenünk. Meg fognak erősödni a kötelékek, javulnak majd a kapcsolataink, amelyek az utóbbi években egy kicsit lazulni látszanak. A régi időkben, ha felső szinten megszakadt az együttműködés, nagyon sokat számítottak a személyes kapcsolatok. Emlékszem, hogy amikor a *Secolul XX* (XX. Század) című folyóirat szerkesztőségében dolgoztam, évente találkoztunk a kollégákkal a Nagyvilágtól vagy a varsóiakkal, ami rendkívül hasznos volt, sok olyan szöveget publikáltunk, amelyeknek a lefordítását éppen ők javasolták. És persze fordítva is: kollégáink is átvettek tőlünk írásokat. Ezek a személyes kapcsolatok ma is nagyon értékesek. ■

Nincs szolidaritás a kultúrában

Interjú Mircea Dinescuval

– *Tizenöt év átmeneti időszak után, az unióhoz való csatlakozás küszöbén milyennek látja Románia, a román kultúra esélyeit?*

– A kultúra esélyei? Elég gyakran megrészegít bennünket a gondolat, hogy a kultúra segít a túlélésben – olyan mámor ez, amelyből aztán gyorsan kijózanodunk...

A posztkommunista országokon végigsöprő, dél-amerikai típusú fogyasztói társadalom modellje a mi hazánkat is elérte, és elég világos, hogy nagy mértékben marginalizálta a kultúrát. Nagy művészek, akiket korábban mindenki megbecsült, most árnyékba kerültek, az írók demitizálódtak, a színészek sem azok már, akik voltak... Mindannyian kinyújtott kézzel koldulnak a minisztériumokban, a színházak, az írószövetség támogatást kérnek a túléléshez. Mit mondjak? Katasztrófa... Nincs miért megjátsszanunk a demagógot, hogy a kultúra így meg úgy...

Természetesen a román kultúra egy idő után majd exportcikké válik, hamarabb, mint az ipar vagy a mezőgazdaság. De egyértelmű, hogy jelen pillanatban krízist élünk át. A könyv luxustermékké vált, nem mindenki engedheti meg magának, hogy megvegye. 1990-ben az egyik kötetem, a *Moartea citește ziarul* (A halál újságot olvas) még háromszázezer példányban jelent meg, és

tíz lejbe került, egy kenyér árába. Manapság egy könyv annyiba kerül, mint száz kenyér, s érthető, hogy míg az utóbbit megveszi az ember, a könyv dolgában már kissé elbizonytalanodik...

A felszín alatt nyilván sokkolóan hat a fogyasztói kultúra, a mindent elárasztó média, a nyugati, rossz minőségű autochton zene. A kulturális környezet agyon van zsúfolva ezekkel a hatásokkal. Másrészt pedig Bukarestben is vannak rezervátumok az igazi művészek számára – mint a pelikánoknak a Duna-deltában. Ilyen védett helyen élünk a zene, a próza és vers, a színház területén, de bennünket nem védenek annyira, mint a Deltában a madarakat, s a kultúrában több az orvvadász... Sokan letértünk a régi útról, én például nem írok már verseket, inkább pamfleteket s politikai szatirikus lapokat jelentetek meg, aminek nyilván anyagi oka is van.

– *Ebben a kontextusban milyennek látja a román–magyar kapcsolatokat?*

– Nekem most is megvannak a magyar barátaim. Igaz ugyan, hogy Markó Bélával régebben az Írószövetségben találkoztam, ő csak a tanácsban volt benne, én viszont vezetőségi tag voltam...! És lám, hogy változnak az idők: mára belőle már pártelnök lett, én pedig lapigazgató és -tulajdonos vagyok. Én sem állok rosszul, sőt lehet, hogy jobban állok, mint ő, aki könnyebben megbukhat...

Komolyra fordítva a szót, kapcsolatban maradtam a magyar kultúrával, de természetesen nehéz lenne azt mondani, hogy csoda történt ebben a vonatkozásban. A magyar és román kultúra elszigetelődése továbbra is megmaradt. Időnként persze összetalálkoznak egy-egy fordításnak köszönhetően.

– *Lehetségesnek lát egy közös fellépést a globalizáció káros hatásai ellen?*

– Szomorúan kell elismernem, hogy Romániában nem nagyon létezett szolidaritás a kultúrában. Ellenkezőleg, szolidaritás csak a forradalom után volt a gazemberek között, akik ügyesen támogatták egymást, mint a patkányok: ha az egyik beleesik a gödörbe, a másik kihúzza a farkánál fogva... Meg kell mondanom, hogy a művészek körében nem létezett ilyesmi, nincs hagyománya. Ez olyan lecke, amelyet még meg kellene tanulnunk, és előről kellene kezdenünk. A szolidaritással nyilván sokkal erősebbek lennénk, de ezt nem gyakoroltuk.

– *És ezáltal a szomszédos országokkal sem működött...*

– Nem. Sokszor azt mondom, minek törjük magunkat, hogy elmenjünk és megnézzük, miként működik a kapitalizmus Franciaországban vagy Németországban, amikor engem az érdekel, hogy mi történt Magyarországon, amelyik előttünk jár, vagy mi történt Csehországban, Lengyelországban a mezőgazdasággal. Hiába kezdjük mi is a legelején, ha a mezőgazdaságban megismételjük ugyanazokat a hibákat, amelyeket a magyarok, a csehek vagy a lengyelek már elkövettek. Ez a mi nagy butaságunk: ahelyett, hogy a szomszéd kertjébe lesnénk be, mi öt házzal messzebbre szeretnénk látni...

– *A kultúra pedig valamiféle gyógyír?*

– Gyógyír nem lehet, mert nem gyógyít meg, ... hanem inkább olyan legyen, mint az alkohol, hogy egy kicsit megrészegítsen, és azt mondjuk: „Nincs nekünk nagy iparunk, sem olyan mezőgazdaságunk, hogy Franciaországgal és Spanyolországgal versenyezhesünk, cserében viszont a magyar és a román művészek, azok igen, azok a legklasszabbak egész Európában!” ■

Mircea Dinescu (1950) – költő, szerkesztő, lapkiadó. 1984-ben végzett a Ștefan Gheorghiu Akadémia újságírói szakán. 1976 és 1982 között a *Luceafărul* című folyóirat szerkesztője, költőként is ott debütál. 1982–1989: a *România literară* szerkesztője. 1989-ben elbocsátják egy francia lapnak adott interjúja miatt, és a forradalomig házi őrizetben tartják. 1991-ben a Román Írószövetség elnökévé választják.

A forradalom után alapított lapját (*Academia Cațavencu*) 2000-ig vezeti, majd ugyanabban az évben októberben megalapítja a *Plai cu boi* című szatirikus lapot.

Fontosabb kötetei: *Elegii de cînd eram mai tînăr* (Elégiák fiatal koromból, 1973), *Proprietarul de poduri* (A híd-tulajdonos, 1976 és 1978), *La dispoziția dumneavoastră* (Állok rendelkezésükre, 1979), *Teroarea bunului simț* (A jóérzés terrorja, 1980), *Exil pe-o boabă de piper* (Száműzetés egy borsszemre, 1983), *Moartea citește ziarul* (A halál újságot olvas, 1988-ban a cenzúra visszadobta, de 1989-ben sikerült kiadni Amszterdamban, illetve 1990-ben Romániában is), *Corigent la cele sfinte* (Szentségekből bukásra, Váli Éva ford., 2005).

Díjak: A Román Írószövetség Díja (1971, 1976, 1981), Az Augsburgi Egyetem tiszteletbeli tagja (1991), Herder-díj (1999).

Tizenöt éves a „22” című folyóirat

Interjú Gabriela Adameșteanuval

– Beszélne egy kicsit a lap megalakulásáról?

– A 22 című folyóirat 1990. január 20-án indult, körülbelül egy hónappal a Grupul pentru Dialog Social (GDS – Társadalmi Dialógus Csoport) létrejötte után. Címe a román forradalom győzelmének dátumára utal (1989. december 22.). A GDS az első független egyesület volt, amely 1989 decemberének utolsó napjaiban, Ceaușescu bukása után alakult. Olyan addigi hiányterületeket próbált lefedni, mint a szabad politikai elemzés, a tudományágként már alig létező szociológia vagy a politológia, a maga teljes jelentőségével. Ugyanakkor nagyon hamar sikerült kialakítani egy értékhalmozatot, amelybe beletartozott a kisebbségek védelme, a Ceaușescu idején meghamisított történelem újraértékelése, illetve a hatalom egyes lépéseinek szakmai szempontú megvívóztatása. A csoport mindvégig megőrizte politikai függetlenségét, kivéve az olyan eseteket, amikor az élet úgy hozta, hogy egyes tagjai (többnyire korábbi máskéntgondolkodók, illetve nem kompromittált értelmiségiek) állami tisztségeket is vállaltak. Többnyire azonban megmaradt az egyesület független találkozóhelynek, ahová a jelenleg PSD (Partidul Social

Democrat – Szociáldemokrata Párt) néven működő, sokáig kormányon levő párt ellenzéke járt. Emiatt a GDS-t sok támadás érte és éri a mai napig is, melynek legerőszakosabb momentuma a bányászjárás volt annak idején.

Időnként természetesen kikényszerült a „porondra” is, például az utóbbi választások idején, amikor aktívan szerepet vállalt a kormányon kívüli egyesületek koalíciójában, egy úgynevezett „tisztá parlament” létrehozása érdekében.

Kulturális szempontból a GDS legnagyobb eredménye a 22 című folyóirat megalapítása volt: kezdetben járulékos elemként „csak” a csoport tevékenységét illusztrálta, igazolta, de fokozatosan véleményformáló, vezető lappá nőtte ki magát. Eljött az idő, amikor a 22 a civil mozgalmak sokkal aktívabb helyszínévé vált, mint maga a GDS. Egy példát említek: 2000-ben, amikor már látszott annak a veszélye, hogy a választások második fordulójában Corneliu Vadim Tudor és Ion Iliescu kerül szembe, mi a lapnál és én személyesen is, nagy erőfeszítéseket tettünk – sajnos hiába –, hogy az ellenzék három jelöltje egyesítse a szavazatait. Időnként tehát túlléptük újságírói hatáskörünket.

A folyóiratot fennállásának első évében az író és politológus Stelian Tănase vezette, majd hat hónapig a diplomata Victor Bârsan. Én 1991 szeptemberében vettem át, és az idén, május 10-én ért véget a „mandátumom”. Ezentúl a kulturális mellékletet fogom vezetni, amelynek címe *Bucureștiul Cultural* (Kulturális Bukarest).

A lapnak eleinte nem volt pontos struktúrája, a lelkesedés és az eseményekben való részvétel vitte előre, de állandó rovatok létrehozásával aztán egyre szakszerűbbé vált. Ezek közül a gazdasági, művelődési és társadalmi problémákról szóló rovatok a legfontosabbak, az utóbbi szinte elkerülhetetlen, hiszen Románia legnagyobb ba-

Gabriela Adameșteanu (1942) – író, újságíró, fordító. 1991-től a 22 című folyóirat munkatársa, majd később főszerkesztője.

Fontosabb kötetei: *Drumul egal al fiecărei zile* (Minden nap egyenlő útja, regény, 1975), *Dăruiește-ți o zi de vacanță* (Ajándékozz magadnak egy szabadnapot, novellák, 1979), *Vară-primăvară* (Nyár-tavaszi, novellák, 1989), *Obsesia politicii* (A politika rögeszméje, interjúk, 1995), *Cele două Români* (A két Románia, publicisztika, 2000), *Întîlnirea* (Találkozás, regény, 2003) és *Dimineața pierdută* (Az elvesztett reggel, regény, 2004). Guy de Maupassant és Hector Bianciotti műveiből is fordított.

ja a szociális kérdés megoldatlansága. De a kisebbségi jogok betartása is figyelmünk középpontjában áll, a román–magyar viszonyról rendszeresen közlünk írásokat, különösen amióta kulturális melléklet is van, a legutóbbi éppen Markó Béla GDS-beli találkozójáról szól.

Mindig is anyagi gondokkal küzdöttünk, egy független folyóiratnak kevés támogatója akad, a kormánytól például sohasem kaptunk pénzt.

– *Beszélné egy kicsit a kétoldalú kapcsolatokról?*

– Emlékszem, hogy 1990 márciusában, első külföldi útjaim egyikeként, Budapesten jártam a GDS néhány tagjával együtt, és ez a látogatás szerencsétlenül egybeesett a marosvásárhelyi eseményekkel, amelyeket egyértelműen az akkori kormány és a titkosszolgálat rendezett meg. Emiatt állandó téma volt köztünk a konfliktuskezelés, sokat beszélgettünk és vitatkoztunk arról, hogy a románok és magyarok meglehetősen bonyolult történelmére mi a megoldás. Egy adott pillanatban azt, hogy az RMDSZ mindig jelen legyen a kormányban, nemcsak azért tartottuk a legjobb megoldásnak, mert ezzel sok feszültségnek elejét lehet venni, vagy mert a magyarok szakmai hozzáértése bebizonyosodott, hanem teljesen szubjektív, személyes okokból is így éreztük. Kollégáim is, én is gyakran szavaztunk magyarokra a választások során. Éppen a közelmúltban is ezt tettem, mert az RMDSZ látszott a leghitelesebb pártnak – legalábbis kevesebb felelősséget volt neki, mint a román pártoknak... Az RMDSZ politikai szereplése nagyon fontos volt ahhoz, hogy a magyarokat megismerjük, hiszen mi, regátiak keveset tudtunk róluk, és ismeretek híján könnyű volt eltorzítani a magyarokról alkotott képet.

És itt egy számomra fájdalmas ponthoz érkeztünk: véleményem szerint a román–magyar kapcsolatokat egy-

előre sem a sajtó, sem az értelmiségiek nem támogatják, nem képviselik eléggé, pedig ez nagyon értékes és különleges viszony lehetne. Mert az egyszerű, emberi kapcsolatokban révén létezik ugyan az érintkezésnek egy teljesen normális módja, de kulturális szinten nagyon nagy hiányosságok vannak. Több találkozót kellene rendezni, támogatni a jó fordítókat, hogy ne Párizson és Washingtonon keresztül fogadjuk be egymás irodalmát.

– *Saját írói munkássága?*

– Az a könyvem, amelyet Romániában a legjobban ismernek – *(Dimineața pierdută, Az elvesztett reggel)* –, elég hosszas utánajárás után most ősszel fog megjelenni a Gallimard-nál, illetve talán Németországban és Amerikában is. Ez a kötet voltaképpen két regényt tartalmaz, az egyik az első világháború idején játszódik, a másik a nyolcvanas években, Ceaușescu idején. Van még egy regényem, nemrég jelent meg *Întîlnirea (Találkozás)* címmel, a témája a száműzetés és a megkésétt, sikertelen kommunikáció az itthon maradottak és külföldre távozottak között. Szerintem ez olyan téma, amely ugyan új a számunkra, de még sokszor szembesülnünk kell majd vele. Jelenleg egy hetvenes évekről szóló könyvön dolgozom, amelynek epilógusa átnyúlik a jelenünkbe. Tervezek még egy visszaemlékező kötetet az elmúlt tizenöt esztendőről. Örülök annak, hogy sikerült átlépnem a kilencvenes évek választóvonalán, pedig ez nem egyszerű. Romániában felnőtt egy fiatal, dinamikus, egyre aktívabb kritikus-nemzedék, amely – olykor igazságtalanul – egyáltalán nincs elragadtatva a '89 előtti irodalomtól. Nagyon boldoggá tesz, hogy azon kevesek közé tartozom, akik ezen a szűrőn átjutottak, vagyis hogy a fiatalok szemében „átmentem a vizsgán”...

Az interjúkat Szilágyi N. Zsuzsa fordította

Nekem ez nem akármelyik tetszőleges ország

Beszélgetés Beke Mihály Andrással,
a bukaresti Magyar Kulturális Intézet igazgatójával

– *Ebben az évben a Magyar Kulturális Intézet mit tett hozzá a román–magyar kulturális kapcsolatokhoz?*

– Lényegében egész tevékenységünk a román–magyar kulturális kapcsolatok kiépítésére irányul. Egy év tapasztalata után rájöttünk: sokat számít az, ha olyan rendezvényeket szervezünk, amelyekbe aktív résztvevőként bevonjuk a román művészeket, s alkalmanként a közönséget is, ahelyett, hogy csak önmagunkat mutatnánk be. Ez utóbbi megoldásnak van ugyan vonzása, különösen a zene területén, de nem annyira eredményes a román–magyar kapcsolatok terén, mint az, ha közös rendezvényeket szervezünk. Az idén fogtunk bele néhány ilyen nagyobb szabású programba.

Az egyik a tavasszal megrendezett *Film.doc* fesztiválunk, amelyik valójában már tavaly elindult, de akkor még kevesebb volt a román résztvevő. Nem jutottunk el hozzájuk, kisebb volt a merítés, ennek a másik oka talán az is, hogy sajnos a román dokumentumfilmgyártás egy kicsit szegényesebb – elsősorban anyagi okokból, mert egyébként nagyon tehetséges emberek vannak. Az idén már nagyobb számban vettek részt a románok, de jobban érdeklődött a sajtó is.

A másik esemény a *Magyar zene fesztiválja*, ezt első ízben szerveztünk meg most Bukarestben, és tervezzük majd Iași-ban és Kolozsváron a következő esztendőben. Ennek keretében fiatal román zenészeknek hirdetünk pályázatot magyar művek előadására, ami nem azt jelenti, hogy a repertoárban csak magyar művek szerepelhetnek, de meg van szabva, hogy egy része az legyen. Nagyobb volt a siker, mint számítottuk, mert kiderült, hogy így nemcsak a magyar kultúrának tettünk szolgálatot a magyar művek népszerűsítésével, hanem a fiatal román zenészeknek is, akikről megtudtuk, hogy egyébként nincs bemutatkozási lehetőségük, úgyhogy kapva kaptak az alkalmon.

– *A kétnyelvű, illusztrált József Attila-kötet ötlete hogyan született?*

– A kötet ugyanebből az ars poeticából fakadt – hogy valamiképpen közös munkára kell törekednünk. Mivel József Attila-kötet már jelent meg románul, sőt kétnyelvű kiadásban is Paul Drumaru nagyszerű fordításában, felmerült a kérdés: mi az, amit még hozzá lehet tenni? Akkor gondoltunk arra, hogy érdekes lehet még,

hogy mennyire, miképpen ihleti meg a román grafikusokat ez a költészet, annál is inkább, mert a román művészek közvetítésével, azáltal, hogy ez őket megihlette, könnyebb eljutni a román közönséghez is. Így került sor ennek a könyvritkaság számba menő kötetnek a kiadására is, amelyet tizenhat neves román grafikus illusztrált. A másik, szerényebb kivitelezésben készült ezer példányt pedig szeretnénk iskolákba, oktatási intézményekbe eljuttatni, hogy ezáltal is megismertessük József Attilát.

– *Tegnap egy nagy sikerű esten vettünk részt: Mircea Dinescu olvasott fel nemrég magyarul is megjelent könyvéből, illetve beszélgettek vele. A kortárs művészet ekkora közönséget vonz Bukarestben?*

– A kortárs irodalom, egyáltalán az irodalom keményebb dió, hiszen megvannak a nyelvi akadályok. Dinescu esetében ez más, mert az ő személyisége vonzotta ide a körülbelül fele részben román, fele részben magyar közönséget, ami mutatja, hogy a magyarok körében is nagyon népszerű. Az a legjellemzőbb rá, hogy igyekszik felrúgni minden konvenciót, de ezt nagyon szellemesen és konstruktívan teszi. Dinescuvall egyébként szerencsére jó a személyes kapcsolatunk, nem elő-

ször jelent meg intézetünkben: volt itt már máskor is a közönség soraiban, például Domokos Géza könyvbe-mutatóján.

Az irodalommal vannak gondjaink. Találtunk viszont egy olyan megoldást, amely nagyon sikeresnek bizonyult: mivel a magyar irodalom jelentős része le van fordítva románra, neves román színészeket kértünk fel arra, hogy tartsanak előadást. Így Alexandru Repan, az egyik legnevesebb román színész tavaly több úgynevezett irodalmi kávéházat tartott nálunk, József Attila, Radnóti, Ady verseit szavalta, és a román sajtó is nagyon felkapta erre a fejét, hiszen a színész személyisége idevonzotta a közönséget, amelyik így magyar költészetet hallhatott.

– *Bukaresthez milyen a viszonyod: munkahely, kiküldetés vagy valami más is?*

– Bukarest nekem sokkal több egyszerű külföldi kiküldetésnél. Nem hallgathatom el, hogy látok valami sorsszerűt abban, hogy ugyanabban a Batiștei utcában dolgozom most, amelyben felnőttem: a saroktól néhány házzal odébb lakott a nagyanyám. Én itt születtem, a szüleim itt voltak akkor kiküldetésben Erdélyből, édesapám, Beke György író, szociográfus úgy került ide, hogy akkoriban a lapokat, kiadókat ide központosították. Édesanyám hétfalusi, barcasági csángó származású családja viszont már régebben is itt élt. Én tehát visszakerültem a szülőhelyemre (szülőföldemnek inkább a Székelyföldet vallom). Ez nagy könnyebbséget is jelentett, mert nekem semmilyen, sem földrajzi, sem szellemi értelemben nem volt igazán szükségem térképre, amikor ide megérkeztem.

Nagyon hamar előszüremlettek az utcasarkokról, utcakövekről a gyermekkori emlékek, úgyhogy magam számára is meglepő módon nagyon hamar otthon éreztem magam, visszazökkenem a több évtizedes távollét dacára is.

Be kell vallanom ugyanakkor, hogy ez bizonyos értelemben kihívás is, hiszen sokan ismernek, akár apám révén, akár a magam révén, a régi tanáraink el-eljönnek az intézetünkbe, tehát nekem bizonyítanom kell, ez nem akármelyik tetszőleges ország...

– *Hogyan jellemeznéd Bukarestet?*

– Bukarest mediterrán és roppant ellentmondásos város. Ez minden vonatkozásban így igaz. Ha csak megnézzük az építészetét, amelyben a tudatos várostervezésnek nem sok nyomát látjuk, vagy az útkeresztezésekben a legkorszerűbb, legdrágább terepjárókat, amelyeket Magyarországon sem nagyon tudunk megvenni, és mellettük a télen mezítláb kéregető gyermekeket, vagy ha látjuk a hihetetlenül fényűző villákat a város szélén és a panelházakat: sokkal feszítőbbek és

nagyobbak az ellentmondások, mint például Magyarországon vagy bárhol a környéken. Ugyanakkor ezt a sok ellentmondást éppen ez a mediterrán lelkület teszi elviselhetővé. Persze ezt is meg kell szokni, meg kell ismereni, és aki megismeri, annak továbbra is nagy kihívás, hiszen ez a világ kevésbé kiszámítható, mint például a Lajtától nyugatra eső.

Az itteni embereket hihetetlen dinamizmus, életkedv jellemzi, ez megmutatkozik akár makroszinten, a népszaporulatban is. Ami hallatlanul derűs dolog, hogy a politikai életben, amely ugye Magyarországon a legtöbb feszültséget és szorongást okozza, itt elképesztő dolgokat hordanak egymásra a politikusok meg a sajtó. Magyarországon ennek a tizedéért hosszú sorok lennének a bíróságokon, itt viszont lazán kezelik. A legdurvábban minősítik egymást a tévében a pártvezérek, és az érintettek teljesen simán átsiklanak fölötte. Az autóbuszban az emberek politizálnak, veszekednek egyet, aztán derűsen leszállnak. A román nem egy szorongó, nem egy frusztrált nemzet, és azért látom azt, hogy nagy esélyei vannak, mert egyszerűen könnyedén veszi az akadályokat, nem úgymint mi. Ilyen tekintetben vigyázó szemünket erre is vethetnénk. Az emberek itt kevésbé hajszoltak – pedig a kapitalizmus ide is beköszöntött –, mert más a hozzáállásuk, a mentalitásuk. Ismétlem, mediterrán lelkületű nép: itt éjszaka folyik az élet, nem törik agyon magukat, ráérnek. Erre persze, aki precízen szeret tervezni, az ráfizet, de őket egymás közt nem zavarja, mert megszokták...

A kívülálló, ha ezt megszokja, ha hozzáedződik ehhez a mentalitáshoz, akkor kiválóan „el tudja adni” kulturális „árúját”. Korábbi tapasztalatainkkal felvértezve, nagyszabású terveink vannak. Mindenekelőtt a szeptember-októberre tervezett Magyar Kulturális Hetek, amelynek alkalmából például az Erdélyből Párizsba elszármazott Román Viktor szobraiból szeretnénk kiállítás szervezni. Folytatjuk a Magyar Zene Fesztiválját Bacăuban és Kolozsváron. Szélesebb kelet-közép-európai dimenzióba szeretnénk emelni a *Film.dok* magyar–román dokumentumfilm-fesztiválunkat. A Bartók-emlékév alkalmából Bartók-napokat: konferenciát, kiadványokat, koncerteket szervezünk. Szorosabb és tudatosabb együttműködést tervezünk a szófiai Magyar Kulturális Intézettel, hogy közösen meg tudjunk felelni a délkelet-európai térség stratégiai fölértékeléséből fakadó feladatainknak. ■